

dreas ibid. n. 8. et 12. et Abbas n. 7. in fin. h. t. et alii. Ratio diversitatis est, quia, qui producit testem, censetur nosse, et approbare personam ejus; sicque contra hanc non potest amplius excipere, nisi nova supervenerit causa: non autem is novit, neque divinare potuit, quid testis sit dicturus; atque ideo dicta ipsius reprobare potest, ostendendo eorum contradictionem, falsitatem, etc. Sicut in simili potest quis appellare a sententia illius, quem impetravit in iudicem, c. *Causam quæ. 14. de Sentent. et re judicat.* et l. *Ex consensu. ff. de Appellat.* licet personam ejus, quam suo consensu jam approbaverat, amplius repudiare, seu recusare non possit, nisi nova causa superveniente, c. *Insimulante. 25. de Offic. delegat.* cum similibus.

553. *Testes probatorii, reprobatorii et testes reprobatorii reprobatoriorum; qui?* — Quæritur IV. Qua ratione licitum sit reprobare testes probatorios, et reprobatorios? Ubi prænotandum, quod « testes probatorii » dicantur illi, qui super negotio principali producuntur ad probationem illius. « Testes reprobatorii » vero appellantur, qui ab altera parte producuntur ad reprobandum, seu refutandum personas, aut dicta illorum testium reprobatoriorum: ut puta, probando per eos quod testes illi probatorii sint servi, infames, etc., aut quod eorum depositio sit contradictoria, falsa, etc., sicque ipsi nihil probent. « Testes reprobatorii reprobatoriorum » tandem vocantur illi, qui vicissim producuntur ad reprobandum personas, aut dicta præfatorum testium reprobatoriorum. Hoc prænotato:

554. *Testes probatorii possunt reprobari per alios testes reprobatorios; et hi rursus mediantibus aliis, sive per testes reprobatorios reprobatoriorum; sed non ultra.* — Resp. I. Testes probatorii, seu producti super probatione causæ principalis, possunt reprobari per alios testes reprobatorios a parte adversa productos; ac etiam hi ipsi rursus possunt reprobari mediantibus aliis, sive per testes reprobatorios reprobatoriorum: ultra vero, hoc est, contra testes istos reprobatorios reprobatoriorum, non est permissum alios testes reprobatorios producere. Ita habetur decisum in c. *Licet dilectus. 49. h. t.* ac notat ibi Summarius, Innocentius, Joan. Andreas, Abbas, Barbosa, et communis aliorum. Ratio est, quia reprobatio testium, sive repulsa ipsorum ob suam inhabilitatem, seu falsitatem, est quædam defensio: si enim non lice-

ret uni parti testes ab altera parte productos reprobare, sæpe veritas succumberet, ac per falsos testes opprimeretur, cap. ii. h. t. et l. *Eos testes. c. eod.* Ac proinde, ut æqualitas servetur in iudiciis, merito tam actori, quam reo permittitur reprobare tum testes probatorios super principali negotio ab altera parte productos, tum etiam horum reprobatorios: ita tamen, ut hic, sive in tertia productione testium priores reprobantium, utrobique detur status.

555. *Infinitas est vitanda, et reprobatum a jure.* — Et merito hic datur status: « Ne, si producendi quartus contra tertios, et sic deinceps partibus licentia tribuatur, negotium diutius protelari contingat; » prout loquitur Pontifex cit. c. *Licet dilectus. h. t.* Quia tunc daretur processus in infinitum, nec esset aliquis finis litium, partibus semper in nova reprobatione ulteriorum testium occupatis. Infinitas autem est vitanda, inquit Glossa ibid. §. *Quos. id probans ex l. Ut inter divinum. c. de Sacrosanct. Eccles.* utpote quæ reprobatum a jure, c. *Cum in multis. de Rescript.* in 6. juncta Glossa §. *Multis.* fusius istud exemplificante.

556. *Licet testes reprobatorii reprobatoriorum non possint reprobari per novos testes, possunt tamen reprobari per instrumenta.* — Dicitur notanter in conclusione, « ultra vero non est permissum, alios testes reprobatorios producere. » Licet enim testes secundo reprobatorii (hoc est, reprobatorii reprobatoriorum) non possint reprobari per novos testes; bene tamen possunt iidem reprobari per instrumenta: ut inquit Joan. Andreas in cit. c. *Licet dilectus. n. 4.* et Abbas ibid. n. 3. et Imola col. 2. h. t. et Pirhing eod. n. 253; tum quia in cit. c. *Licet dilectus. h. t.* solum prohibetur, ne fiat tertia reprobatio per testes: atqui in materia odiosa, ut est præsens, nomine testium non veniunt instrumenta; tum quia in simili, post publicationem attestatum non est licitum novos testes producere; bene tamen possunt produci instrumenta de novo reperta, c. *Cum dilectus. 9. de Fide instrument.* estque jam dictum supra tit. *præced.* § 6. n. 149. et 152.

557. *Modus in reprobatione testium probatoriorum, et reprobatoriorum observandus, in quo consistat? Non sufficit dicere in genere, quod v. g. testis sit criminis; sed oportet crimen specificè exprimere, et cur?* — Resp. II. Modus in reprobatione testium probatoriorum, et reprobatoriorum observandus, tra-

ditur in cap. ii. § *Testes etiam. h. t.* in 6. et consistit potissimum in sequentibus. *Primo*, ut « fiat singillatim specificatio criminum, et aliorum objectorum, » seu defectuum, qui forsitan productis testibus objici possunt, suntque tales, ut illi idcirco testes esse prohibeantur; prout explicat Glossa ibid. §. *Et aliorum.* Unde non sufficit tantum in genere dicere quod testis, qui ab altera parte productus fuit, sit criminis, vel aliunde inhabilis ad testificandum: sed oportet, crimen illud, vel alium defectum singillatim, ac specificè exprimere. Alioquin enim opponens crimen sub tali generalitate, posset postea variare; et cognito, quod unum crimen probare nequiret, aliud fraudulenter objicere, sicque negotium protrahere in infinitum: quod est absurdum. Simile quid habetur c. *Ut circa. de Election.* in 6. ubi pariter appellantes contra electionem, tenentur exprimere omnia, quæ intendunt objicere contra personam electi, vel formam electionis.

558. *Qui producit testes reprobatorios reprobatoriorum, debet jurare, quod ad hoc ex malitia non procedat. Et quid dicendum de prima reprobatione testium?* — *Secundo*, quod is qui producit testes reprobatorios reprobatoriorum, « prius præstet juramentum, quod ad hoc ex malitia non procedat. » Ita loquitur textus in cit. cap. ii. in fin. h. t. in 6. Ubi Glossa §. *Juramentum*, quærit rationem disparitatis, cur in prima reprobatione testium probatoriorum, non exigatur juramentum, bene tamen in secunda, per quam testes reprobatorii reprobantur. Et respondet, disparitatem esse, quia potius præsumitur, malitiam intervenire in reprobatione testium reprobatoriorum, quam in reprobatione probatoriorum, seu super principali negotio productorum, quamquam hoc ipsum sit in potestate iudicis; adeo ut in prima etiam reprobatione possit exigere juramentum, si ita sibi videbitur, cap. ii. § fin. *de Jurament. calumn.* in 6. et illud in secunda omittit, si sibi videbitur.

TITULUS XXI.

De testibus cogendis, vel non.

1. *Ratio continuationis rubricarum.* — Quia præcedenti titulo visum est de testibus et at-

testationibus; et dubitari posset, an quis invitatus possit ad testificandum cogi, necne, merito præsens rubrica subjungitur: quæ cum duplex membrum contineat, pariformiter duobus paragraphis declarabitur. Unde sit:

§ I.

QUO MODO, ET PŒNA, QUIBUSQUE IN CAUSIS TESTES COGENDI SINT?

2. *Testes auctoritate publica sunt citandi, vocato etiam adversario.* — Quæritur I. An, et quomodo, quibusque pœnis testes cogi possint ad ferendum testimonium? Antequam respondeatur, est supponendum, quod testes auctoritate publica, hoc est, a iudice, vel de ejus mandato per publicam personam, ad ferendum testimonium judiciale citari debeant: ita tamen, ut simul vocetur, seu admoneatur adversarius ad veniendum, et audiendum testium juramentum; vel etiam ad opponendum contra eorum personas, si quid forsitan habuerit, quod testibus objicere, sicque eos reprobare possit: prout uberius tit. præced. diversis in locis dictum est. Quia vero nonnunquam contingit, quod testes legitime citati, vel odio producentis, vel gratia aut timore illius contra quem producuntur, sese subtrahant; et vel penitus comparere recusent, vel saltem in tali causa, et contra talem personam testificari nolint: hinc quæstio remanet, an, et quomodo, quibusque pœnis testes cogi possint ad ferendum testimonium. Quo prænotato:

3. *Regula est, quod si testes legitime citati venire, aut testificari nolint, per iudicem compelli possent.* — Resp. I. Regula est, quod si testes legitime citati venire, aut testificari nolint, per iudicem tum ordinarium, tum delegatum, ad testificandum compelli valeant. Ita textus expressus in cap. i. h. t. ubi pontifex sic loquitur: « Mandamus, quatenus testes ab alterutra partium in suæ assertionis testimonium invocatos, ne veritatem occultent, diligentius moneas, et inducas. Si autem odio, vel gratia, vel timore se subtrahant, eos ad ferendum testimonium coram præfatis iudicibus, vel eorum nuntio, quem ad hoc miserint, ecclesiastica distinctione compellas. » Hæc ibi. Atque ideo hanc regulam tradit Hostiensis in *Summa. h. t. n. 1;* Speculator tit. *de Teste. § de Testium compulsione, n. 3;* Sigisza. Scaccia lib. II. *de*

Judicis, cap. x. n. 4; Farinacius de Testib. quæst. 78. n. 57. citans alios.

4. *Officium testium est publicum, vel quasi publicum.* — Accedit ratio: quia officium testium, est officium publicum, arg. l. 1. ff. de Testib. et notat Baldus ad rubric. h. t. n. 1. Mascardus de Probat. quæst. 5. proœm. n. 48. Vallensis h. t. n. 1. Vel saltem, ut inquit Joan. Andreas ad rubric. h. t. officium testium est quasi publicum: sive, ut inquit Innocentius in c. Nihil. ad fin. de Election. et Abbas ad rubric. h. t. et cap. ult. n. 3. eod. est publicum in se. Atqui ad officium publicam compellitur interdum quis invitus, l. Cum ab initio, juncta Glossa §. Cogat. ff. Quomodo testament. aperiant. cum similibus: neque enim juri publico quis renunciare potest, c. Si diligenti. 12. de Foro compet.; ergo.

5. *Aliæ rationes afferuntur, cur testes quandoque cogantur ad testificandum.* — Confirmatur, tum quia testes quandoque cogi ad testificandum, exigit bonum commune, et publica necessitas seu utilitas reipublicæ, ut hac ratione præcaveatur malitiis hominum cæteroquin plures fraudes criminaque perpetrantium, quæ occulta remanent, nisi quandoque testes cogi valerent: seu, « ne veritas occultetur, et ne malus ut bonus æstimetur, » prout habetur can. Quamquam. 14. q. 2. et cit. c. h. t.; tum quia ex eo, quod quis non vult ferre testimonium, præsumitur contra ipsum, quod veritatem, quam novit, velit odio, gratia, vel timore occultare, sicque merito compellitur ad eam detegendam; tum tandem, quia officium testium adeo est necessarium, ut quis etiam removeatur a munere judicandi propter actum testificandi, c. Dilecto. 40. de Testib. ubi judici delegato substituitur alius, eo quod pars litigans illius testimonio indignisset: nam, ut inquit Abbas ibid. n. 3. facilius reperiuntur centum iudices quam unus testis.

6. *Testes non illico compellendi sunt, sed debet præcedere monitio.* — Resp. II. Testes recusantes ferre testimonium, non illico, et ex abrupto compellendi sunt, sed necesse est, ut præcedat monitio. Ita textus in cit. cap. 1. h. t. ibi: « Diligentius moneas, et inducas: » ac notat Abbas ibid. n. 4; Felinus n. 4; Farinacius de Testib. quæst. 78. n. 53. allegans alios. Concordat textus in c. Super eo. 3. h. t. illis verbis: « Testes, qui interfuerunt facto, monendi sunt, non cogendi ad ferendum testimonium veritati. » Ubi Glossa §. Non co-

gendi, hoc intelligit, « a principio: primo enim sunt monendi, et postea cogendi, » inquit Glossa. Nec immerito, quia non statim debet iudex fulminare minitendo excommunicationem, sed mitius procedendo, prius monere, donec crescente contumacia testis, et graviora juris remedia procedere oporteat.

7. *Nisi eorum testimonium mox a principio sit necessarium.* — Limitat tamen istud Abbas in cit. cap. 1. n. 4. h. t. et post ipsum Farinacius, ubi supra, n. 56. nisi testimonium illorum testium mox a principio fuerit necessarium: ut puta, quia factum aliter probari non potest; vel quia iudex est remotus a partibus, nec iudicium de facili potest geminari. Tunc enim non est opus præmittere aliam monitionem; sed poterit iudex statim a principio præcipere testium comparitionem, atque depositionem, etiam sub conditione, fulminando censuras ecclesiasticas. Idque desumit Abbas loc. cit. ex cap. 11. h. t. ubi ita videtur practicum a pontifice in casu, quo testimonium quorundam fuerat necessarium pro decisione causæ tunc existentis.

8. *Testes admoniti, et testificari recusantes, compellendi sunt pro qualitate fori.* — Resp. III. Quod si admonitio testibus facta de aperienda veritate non prosit, sed ipsi jam admoniti adhuc testificari recusent, tunc testes (extra casus in jure privilegiatos) sunt compellendi pro qualitate fori. Ita communis, et patet ex iuribus illico allegandis.

9. *Nempe de jure canonico, per censuras ecclesiasticas.* — Et quidem de jure canonico testis monitus, ac interrogatus, si odio unius vel gratia aut timore alterius partis (quod juxta Glossam in c. Super eo. §. timore. h. t. fieri præsumitur, nisi privilegium, aut justum impedimentum allegare valeat) testimonium ferre recusaverit; « ecclesiastica distractione » compelli debet, cap. 1. h. t. et cap. 11. et c. Pervenit ad nos. 5. eod. ibi: « Sunt per censuram ecclesiasticam compellendi. » Id est, clericus in testem vocatus, et contumaciter non comparens, imprimis compellitur sub pœna suspensionis: deinde, quia crescente contumacia crescere debet et pœna, cogitur sub pœna excommunicationis: et tandem sub pœna depositionis, juxta textum in cit. cap. 11. h. t.

10. *Et de jure civili, pignora capiendi, vel multam imponendo.* — Porro de jure civili, testis auctoritate iudicis compelli debet venire in iudicium, atque testimonium perhibere: quod si facere contemnat, pignora ejus erant

capienda, et distrahenda; vel ipse mulcta, seu banno extraordinario coercebitur, donec veniat, et respondeat: ut l. 1. §. Post editum. ff. de Ventre inspiciend. ubi Glossa §. Et multis. Bartolus, et alii, et sequitur Vallensis. h. t. n. 2. de quo tamen civilistæ. Verum occasione horum.

11. *Qui subtrahit testes a testificando, potest excommunicari.* — Quæritur II. Qua pœna puniatur ille qui subtrahit testes a testificando, et an idcirco perdat causam? Resp. I. Qui subtrahit testes adversario suo, puta, impediendo ne testimonium contra ipsum ferant, aut per vim occultando eos domi, ut non testificentur, potest excommunicari. Ita textus in c. Constitutis. 45. et Joan. Andreas, et Abbas in Summario, ibid. de Testib. Farinacius de Testib. quæst. 78. n. 138. et alii; estque jam dictum supra. tit. præced. §. 13. man. 431. et seqq. ubi generaliter dicitur, posse excommunicari eos, qui partem impediunt, in producendis testibus.

12. *Et punitur pœna extraordinaria, tanquam contemptor iudicis.* — Resp. II. Insuper subtrahens testem adversario suo, puta, per vim eum domi occultando, ne testificetur, punitur pœna extraordinaria ad motum iudicis, tanquam contemptor ipsius. Ita desumitur ex c. Pervenit ad audientiam. 4. h. t. ubi dicitur, quod subtrahens adversario testem, « experiri debet in se iudicis auctoritatem elusam; » hoc est, quam suo facto eludebat: ac notat Baldus in c. Pervenit. il. 1. n. 2. et Felinus n. 3. h. t.; Farinacius cit. quæst. 78. n. 138. allegans alios.

13. *An etiam teneatur pœna falsi?* — Dices. Qui subtrahit, seu furatur instrumenta, ut veritas non appareat, tenetur pœna falsi, l. Eum qui. c. Ad leg. Cornel. de Falsis: atqui subtrahens testes, hoc ipso subtrahit instrumenta; ergo is tenetur pœna falsi, et consequenter non sola pœna extraordinaria, seu arbitraria. Min. probatur ex textu cit. c. Pervenit ad audientiam. h. t. ubi pontifex attendendum censet, « quod nemo debet adversario instrumenta (quorum appellatione testes continentur) » subtrahere. Resp. majorem esse veram de instrumentis proprie dictis: ut sunt tabulæ testamentariæ, de quibus in cit. l. Eum qui, fit mentio: secus dicendum de testibus.

14. *Testes continentur appellatione instrumentorum. Proprie tamen aliud sunt instrumenta, aliud testes.* — Ad probationem negatur consequentia. Quia, licet testes nomine

Instrumenti contineantur, ut inquit textus allegatus, possintque dici instrumenta, saltem in lata significatione, quatenus deserviunt ad instruendam causam, non minus, ac instrumenta, l. In exercendis. c. de Fide instrument. sicque instrumentis æquiparentur. c. Forus. juncta Glossa §. Testibus, et fide tabularum. de Verb. signif. Nihilominus proprie loquendo, ac in materia strictæ interpretationis (qualis est ista, imponens subtrahentibus instrumenta pœnam falsi) aliud sunt instrumenta, et aliud testes. Unde in simili videmus, quod post publicationem attestationum possint produci instrumenta, non vero testes, c. Cum dilectus. 9. de Fide instrument. Ita Abbas in c. Pervenit. il. 1. n. 2. et Baldus ibid. n. 2. et Felinus ibid. n. 3. h. t.; Farinacius cit. quæst. 78. n. 134. et alii.

15. *Subtrahens adversario instrumenta, vel testes, ex hoc solo causam non perdit: ostendit tamen, quod iniquam foveat causam.* — Resp. III. Licet is, qui subtrahit adversario instrumenta, vel testes, ostendat iniquam a se litem moveri; sicque oriatur contra eum præsumptio, ac proinde testes sint compellendi ad dicendam veritatem: nihilominus subtrahens testes ex hoc solo non perdit causam, si de justitia sua aliunde doceat. Ita Glossa fin. l. Providendum. c. de Postuland. loquens in simili casu, quo quis adversario subtrahit copiam advocati. Abbas in cit. c. Pervenit. il. 1. n. 2; Joan. Andreas ibid. n. 5. et Felinus n. 3. h. t.; Farinacius de quæst. 78. n. 141. et seqq. citans alios, nonnullis tamen exceptis. Et quidem prior pars constat ex textu cit. c. Pervenit. il. 1. h. t. Ratio vero posterioris partis est, quia nullo jure reperitur cautum, quod subtrahens testes, in pœnam hujus delicti perdat causam; ergo nec est asserenda talis pœna, sed sufficit pœna arbitraria, vel etiam excommunicatio ipsi infligenda, donec dimittat testes ad libere ferendum testimonium.

16. *Hæc præsumptio, quid operetur?* — Quia tamen contra talem oritur præsumptio juris, quod foveat iniquam litem, cit. c. Pervenit. il. 1. seu c. Pervenit ad audientiam. 4. h. t. Hinc imprimis merito testis ille compellendus est ad detegendam fraudem, et calliditatem illius, qui eum voluit subtrahere; prout loquitur textus ibid. in fin. Deinde debet testis ille deponere super causa principali, ne veritas occultetur: imo, ut inquit Abbas, ibid. n. 2. post Innocentium, potest etiam ad hoc compelli. Tandem, si non con-

stet de justitia causæ ex parte subtrahentis testes, sed de ea remaneat dubium, tunc præsumitur quod subtrahens ille foveat injustam causam; et sic, loquendo de causa civili, amittit ipsam ex tali præsumptione. Farinacius loc. cit. n. 143. Quin etiam in criminalibus præsumptio delicti oriens ex subtractione testium contra subtrahentem, transfert in ipsum onus probandi suam innocentiam; alias condemnabitur, juxta Hostiensem cit. c. *Pervenit*. il. 1. n. 1. et 2. h. t. quem sequitur Farinacius d. q. 78. n. 148.

17. *Certum est, in causis civilibus posse testes cogi ad testificandum, nisi reperiantur privilegiati.* — Quæritur III. Utrum non solum in causis civilibus, sed etiam in criminalibus, testes sint cogendi ad perhibendum testimonium? Resp. I. Certum est, quod in causis civilibus testes possint compelli ad testificandum, nisi reperiantur expresse privilegiati, de quibus § seq. n. 28. et seqq. Ratio est, quia jura hactenus allegata ad minimum procedunt in causis civilibus. Idque patet ex cap. I. et VI. h. t. ubi sermo est de causa matrimoniali, et consanguinitate probanda. Item ex cap. II. et III. juncta Glossa fin. eod. ubi clare habetur, in causis civilibus posse cogi testes; cum similibus.

18. *De jure civili etiam in causis criminalibus cogendi sunt testes.* — Resp. II. Utrum in causis criminalibus cogendi sint testes, variant doctores. Et quidem loquendo de jure civili, regula est affirmativa, quod videlicet quilibet possit cogi ad ferendum testimonium, nisi reperiatur exceptus. Ita desumitur ex l. *Si quando*. c. h. t. juncta Glossa ibid. §. *Causis*; quæ istud ulterius probat ex eo: quia cum quidam excusentur, ut inviti non dicant testimonium, l. IV. et seqq. ff. *de Testib.* consequens est alios ad hoc compelli. Atqui ideo hanc sententiam in jure civili esse expeditam, eamque servari de consuetudine, asserit Jul. Clarus in *Praxi crimin.* lib. V. § fin. quæst. 24. n. 21. et Sigism. Scaccia cit. lib. II. *de Judiciis*. cap. x, n. 12. allegans capellam Tholosanam decis. 413. in fin.; Follerum in *Pract. crimin.* can. rubr. *Testibusque diligenter examinatis*, cap. VIII. n. 5. et n. 34. et alii.

19. *An idem sit dicendum de jure canonico, variant doctores.* — Verum loquendo de jure canonico, diversæ sunt doctorum sententiæ. Et quidem affirmativam sententiam, seu spectato etiam jure canonico testes in criminalibus cogi posse ad testificandum,

originaliter docuit Hostiensis in *Summa* h. t. n. 2. appellans falsam opinionem doctorum antiquorum, negativam tenentium. Zoesius n. 2. h. t. rationem dans, quod reipublicæ intersit crimina sciri, ne maneant impunita. Et huic sententiæ multum favet Glossa fin. in c. *Dilectorum*. vers. *In contrarium*. h. t. ipsamque in praxi hodie esse receptam. refert Scaccia cit. cap. x. n. 16; Jul. Clarus de quæst. 24. n. 21. in fin.; Barbosa c. *Dilectorum*. n. 4. h. t. et Farinacius cit. quæst. 78. n. 120. in fin. ubi n. 116. pro hac sententia plures alios doctores allegat. Negativa e contra sententia, abstrahendo a speciali locorum, seu tribunalium consuetudine, videtur juri conformior; atque magis recepta inter canonistas doctrina, quamquam etiam ipsa quasdam patiatur limitationes. Unde

20. *Secundum canones, in causis criminalibus regulariter testes non possunt cogi.* — Resp. III. Secundum sacros canones, in causis criminalibus regulariter testes non possunt cogi ad testificandum. Ita Glossa c. *Super eo*. §. *Passim* et c. *Pervenit ad nos*. §. *Recusant*. et c. *Dilectorum*. §. *Super criminibus*. h. t.; Speculator tit. *de Testes*. § *de Testium compulsione*. n. 4; Innocentius cap. II. n. 2. h. t.; Abbas cit. c. *Dilectorum*. n. 3. eod.; Pirhing h. t. n. 11. et seqq.; Farinacius cit. quæst. 78. n. 115. allegans plurimos alios, hancque appellans communem opinionem canonistarum. Atque pro hac regula facit textus in d. c. *Dilectorum* 10. h. t. illis verbis: « Testes, qui fuerint nominati, præterquam super criminibus) si se gratia, odio, vel timore subtraxerint) per censuram ecclesiasticam cogatis veritati testimonium perhibere. » Ubi exceptio illa, « præterquam super criminibus, » firmat regulam in oppositum. Concordat c. *Ex parte*. 7. *de Testib.* juncta Glossa fin. ubi dicitur, quod in crimine probando testes sunt monendi, non cogendi.

21. *Peccatum fratris tacere, non est peccatum, sed meritorium; et quando?* — Accedit ratio, quia peccatum fratris tacere, non est peccatum (saltem regulariter, et quando sine periculo dissimulari potest) imo est laudabile, ac meritorium arg. can. *Si peccaverit*. 2. quæst. 1. Simulque in infamiam alterius nemo facile debet prosilire, arg. can. *Ex merito*. et can. *Summa iniquitas*. 6. q. 1. ergo multo fortius nemo debet ad hoc compelli.

22. *Vel maxime testes non sunt cogendi, quando agitur de probando crimine occulto.* —

Atque hæc conclusio vel maxime procedit, quando agitur de probando crimine occulto: quia tunc multo minus testes cogendi sunt, per jura proxime allegata, juncto c. *Super eo*. 3. h. t. ubi dicitur: « Verum si non est notorium... testes qui interfuerunt facto, monendi sunt, non cogendi, » etc., ac notat Joan. Andreas c. *Dilectorum*. n. 11. vers. *In occultis*. h. t. hinc excipiens crimina occulta perniciosa; ut est hæresis, dilapidatio, et hujusmodi; Farinacius d. quæst. 78. n. 121. allegans alios.

23. *Vel quando ex tali depositione grave periculum, v. g. capitalis inimicitie, imminet testi.* — Atque id ipsum incunctanter etiam est dicendum, quando ex depositione super crimine alterius grave periculum, v. g. capitalis inimicitie, imminet testi: quia tunc non debet judex eum cogere. Baldus c. *Dilectorum*. n. 6. et Felinus ibid. n. 3. h. t.; Menochius *de Arbitrar. judic.* lib. II. cas. 487. n. 3. et seqq. qui tamen extra tale periculum arbitrantur, testem esse cogendum ad testificandum etiam in criminalibus favore reipublicæ, ne crimina maneant impunita. Rationem dant, quia nemo potest cogi testificari in præjudicium suorum consanguineorum, vel affinium, l. *Lege Julia*. ff. *de Testib.* cum concordantiis: ergo multo minus, æquitate naturali sic suadente, cogitur quis testificari in præjudicium proprium adeo magnum, quale est inimicitia capitalis, quæ ex testimonio in causa capitali consurgere solet, arg. c. *Cum P.* 10. *de Accusat.*

24. *In certis casibus, etiam de jure canonico, coguntur testes ferre testimonium in causis criminalibus.* — Resp. IV. Patitur nihilominus data conclusio quasdam limitationes, atque in certis casibus testes etiam de jure canonico coguntur ferre testimonium in causis criminalibus. Ita Abbas c. *Dilectorum*. n. 6. h. t. nonnullas tales limitationes assignans; et subjungens, promptum esse, hoc modo jura juri concordare. Farinacius cit. c. quæst. 78, n. 122. et 124. ac seqq. et alii.

25. *Ut, quando veritas aliter haberi non potest.* — Sic imprimis testes ad testificandum compelluntur, quando veritas aliter haberi non potest: et hoc non solum in civilibus, sed etiam in criminalibus. Textus est in c. *Pervenit ad nos*. 5. juncto *Summario*, et Glossa §. *Ecclesiasticis* h. t. ubi in causa injuriarum enormium clericis illatarum illi, « qui testificari recusant, si aliter veritas nequiverit elici, ad illud sunt per censuram eccle-

siasticam compellendi. » Abbas cit. c. *Dilectorum*. n. 6. h. t.; Pirhing eod. n. 13; Socinus in *Fallentiis*, reg. 417. fallent. 1; Farinacius d. quæst. 78. n. 124. allegans plurimos alios.

26. *Vel, quando adversa pars malitiose impedit testium productionem. Item quando ipsimet testes esse subtrahunt timore, gratia, vel odio.* — Deinde testes in criminalibus compelluntur testificari, quando adversa pars malitiose impedit eorum productionem, c. *Pervenit ad audientiam*. 4. h. t. Item, quando ipsimet testes sese subtrahunt timore adversæ partis, c. *Super eo*. 3. eod. quem timorem eo ipso præsumi, quod quis monitus sit, et nolit testificari, censet Glossa in cit. c. *Super eo*. §. *Timore*. Idemque dicendum, quando testes sese subtrahunt non solum timore parlis adversæ (ut vult Abbas in cit. c. *Super eo*. n. 2.) sed etiam gratia, vel odio aliquo; ut c. *Cum contra*. 9. et cap. ult. h. t. ubi expresse dicitur, testes etiam in criminalibus, utpote de quibus ibidem agitur, esse cogendos ad perhibendum testimonium veritati, « si se gratia, odio vel timore subtraxerint: » haud obstante, quod in cit. c. *Super eo*. eod. de solo timore fiat mentio. Farinacius cit. quæst. 78, n. 126. cum plurimis aliis.

27. *Et in criminibus summe perniciosis hæresis, læsæ majestatis, etc.* — Insuper in crimine hæresis, læsæ majestatis, conjurationis, simoniæ, aliisque hujusmodi gravissimis, summeque perniciosis criminibus compelluntur testes, haud obstante, quod simus in criminalibus: talia enim crimina nequeunt dissimulari, neque reticeri in summam perniciem communitatis, can. *Si quis per capillum*. 22. q. 1. et cap. ult. h. t. cum similibus; Baldus ad rubric. h. t. n. 2; Joan. Andreas d. c. *Dilectorum*. n. 11. h. t.; Socinus cit. reg. 417. fallent. 3; Pirhing h. t. n. 19; Farinacius d. quæst. 78. n. 189. et seqq., allegans alios, et de singulis talibus criminibus specialiter differens: quamquam n. 199. recte subjungat, quod ubi agitur causa sanguinis, tunc clerici sint excipiendi, nec cogendi ad ferendum testimonium, propter periculum irregularitatis; estque jam dictum supra tit. præced. § 6. n. 170 et 171.

§ II.

DE PERSONIS PRIVILEGIATIS, VEL NON, A FERENDO TESTIMONIO.

28. *Plures sunt personæ privilegiate a ferendo testimonio.* — Quæritur I. Quænam sint